

CONTRIBUȚII LA DEFINIREA TIPULUI DE
AȘEZARE RISIPITĂ
(cu exemplificări din zona carstică a Arieșului superior)

P. Cocean^x V. Surdu^{xx}

Se cunoaște faptul că Munților Apuseni le sînt specifice așezările de tip risipit, caracterizate printr-un ansamblu de trăsături distincte, printre care:

- o mare dispersie teritorială a gospodăriilor (satul fiind diseminat aproape pe întreaga moșie),
- o mare varietate a configurației așezărilor (de la grupuri de gospodării cu un grad mai ridicat de concentrare, pînă la gospodării izolate),
- deși răspîndite pe suprafețe vaste, așezările de tip risipit își păstrează unitatea sistemică prin comunitate economică și de viață spirituală.

Individualizarea acestui tip de așezare este condiționată de un complex de cauze, dintre care, în ordinea importanței, amintim:

- a) particularitățile proprietăților funciare (grad de divizare în loturi, mărimea loturilor etc.),
- b) formele de populare a spațiului montan,
- c) condițiile de relief.

a. Particularitățile proprietăților funciare au jucat rolul principal în geneza tipului de așezare risipită. Astfel, fragmentarea proprietății individuale în mai multe loturi, si-

x Institutul de Speologie "Emil Racoviță", Cluj-Napoca

xx Catedra de geografie, Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca

tuatate la distanțe mari unele de altele, în condițiile unui spor demografic destul de pronunțat, a generat fenomenul de apariție a unor noi gospodării pe loturile primite de tinerele familii ca zestre (fig. 1).

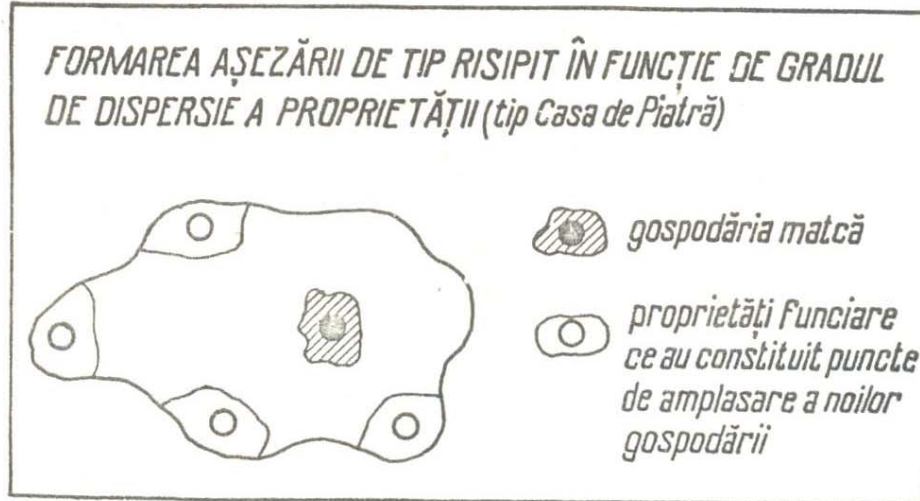

Fig. 1.

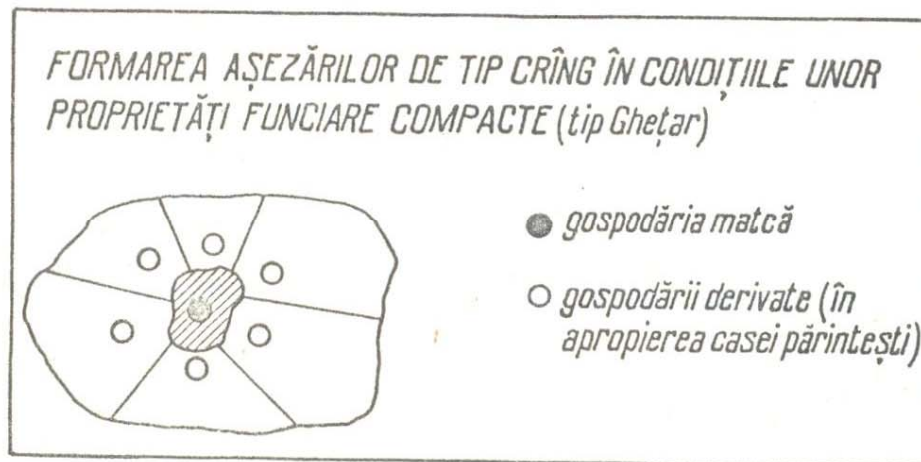

Fig. 2.

În condițiile în care proprietatea funciară este compactă, același fenomen demografic generează grupurile de așezări de tip „crîng”. Astfel, pămîntul primit ca zestre de la familia -matcă, fiind grupat în jurul casei părintești, este divizat în parcele mai mici, în funcție de numărul copiilor. Aceștia și-au organizat, la întemeierea familiei, gospodării proprii pe lotul primit, în preajma casei părintești (fig. 2).

Astfel se explică și denumirile unor crînguri, după numele de familie ale celor care le populează, lucru semnalat de altfel și de **L u c i a A p o l z a n** (1943) (-Matiș - Mătișești, Rus-Rusești, Goia-Goiești etc.).

b. Formele de populare a spațiului montan din Munții Apuseni reprezintă factorul incipient în geneza așezărilor de tip risipit. Popularea muntelui s-a făcut, în primul rînd, pe văi și, apoi, pe platouri, versanții fiindocoliți în prima fază. Popularea lor s-a desfășurat în mod convergent (dinspre vale și dinspre platouri) în urma acțiunilor de „împoienire” și împroprietărire. Procesul de despădurire este puternic corelat cu cel de intensificare a comercializării lemnului de către moți, fie sub formă brută, fie prelucrat în obiecte de uz casnic, renumite în întreaga țară. Apar, ca urmare, pe arii extinse (inclusiv versanții) suprafețe despădurite care facilitează diversificarea ocupațiilor și amplasarea de noi gospodării.

c. Considerăm că rolul reliefului în geneza așezărilor de tip risipit din zona carstică a Munților Apuseni a fost exagerat, în sensul atribuirii acestuia a rolului de factor determinant. În ciuda unui spor demografic ridicat și a unui profil economic îngust (prelucrarea lemnului și creșterea animalelor) multă vreme populația Munților Apuseni nu a fost afectată de mișcări migratorii importante. Pentru a subzista, aceasta a fost nevoită să exploateze următoarele două posibilități:

- diversificarea ocupațiilor
- intensificarea exploatării agricole și forestiere a teritoriului.

Numai astfel se explică de ce terenuri cu o mare declivitate și fragmentare, cu sol insular, slab productiv, care în alte zone ale țării nu face obiectul unei valorificări agricole sistematice, și cu atît mai mult ca loc de stabiliment permanent a populației, în zona carstică a Munților Apuseni acest fenomen este caracteristic. „Foamea” de terenuri se oglindește fidel și în modul de amplasare a locuințelor. În acest sens, pentru a limita cît mai mult posibil risipa de teren pe care îl reclamă construcțiile, numeroși locuitori preferă să-și amplaseze gospodă-

ria cu anexele ei pe terenul cel mai puțin productiv (soluție pe care moșii o oferă tuturor edililor din țară!), deci, din punct de vedere morfologic, și cel mai nefavorabil (pante abrupte, cîmpuri cu lapiezuri, areale cu roca la zi etc.), apelînd la adaptări constructive specifice (piloni de lemn sau piatră, contraforturi etc). Exemple concludente se întîlnesc pe platoul Ocoale - Scărișoara, pe versantul stîng al Gîrdei Seci.

Dacă există, totuși, o dependență strictă față de condițiile de relief, aceasta nu se datorează morfologiei lui - cum s-a afirmat deseori - ci poziției surselor de alimentare cu apă, fenomen care a condiționat de cele mai multe ori amplasarea gospodăriilor în apropierea lor (crîngurile Munună, Ocoale etc)

În loc de concluzii

În acțiunea de sistematizare a satelor de tip risipite din zona carstică a Munților Apuseni, nucleeele mai bine individualizate spațial și beneficiarele unor condiții de relief mai prielnice (expoziție, declivitate, fragmentare, soluri etc.) pot constitui centre de grupare a gospodăriilor risipite.

CONTRIBUTIONS LA DÉFINITION DE TYPE DE LOCALITÉ DISPERSÉ

S o m m a i r e

Les auteurs presentent quelques considerations propres sur la genèse des localites de type „crîng”. Ils accentuent le rôle des facteurs sociaux (des particularites des propriétés foncières) en detrimment des conditions du relief, qui ont été considerées, long temps, comme le facteur déterminant.

F i g u r e s

Fig. 1 - La genèse de la localité de type dispersé en fonction de le degré de dispersion de la propriété (type Casa de Piatră).

Fig. 2 - La genèse des localités de type „crîng” en condition des propriétés foncières unitaires (type Ghețar).

BIBLIOGRAFIE

APOLZAN LUCIA, 1943, - Sate crînguri din Munții Apuseni. Observații asupra așezării lor sociale, - Rev. de Sociologie Română, An. V, nr. 1-6.

MORARIU T., BOGDAN A., MIHAIL MARIA, 1968, - Contribuții la studiul rețelei de așezări din regiunile înalte ale Carpaților - Studia Univ. „Babeș-Bolyai”, an. 13, nr. 2.